

Regionální geografie Evropy (podzim 2004)

REPUBLIKA ISLAND

Republika Island

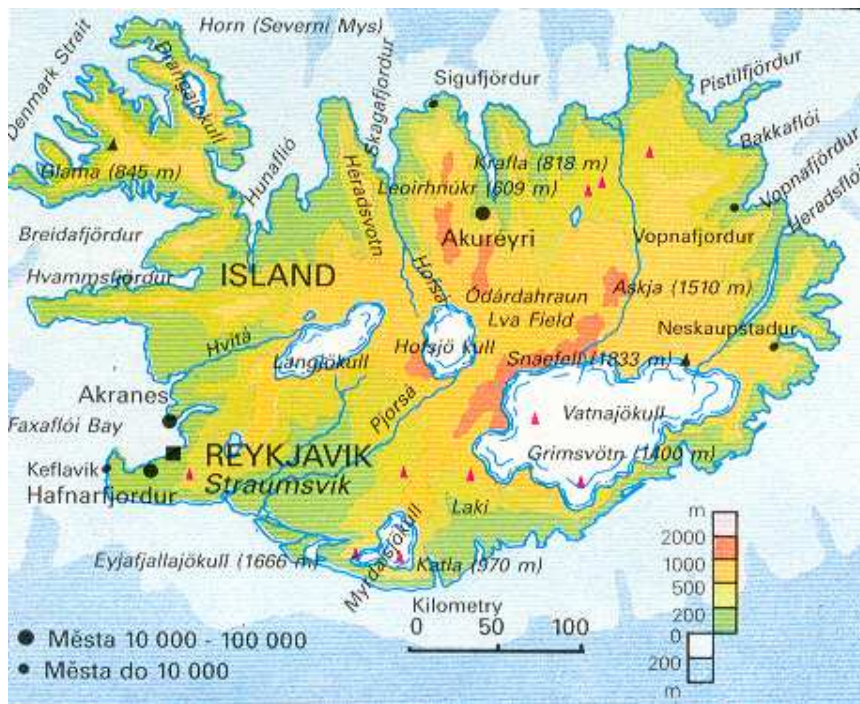

Základní údaje

Oficiální název (český)	Republika Island
Oficiální název (islandský)	Lýðveldið Ísland
Státní zřízení	republika
Členství v mezinárodních organizacích	OSN, NATO, ESVO, OECD
Hlavní město	Reykjavík (113 tis. obyv.)
Rozloha v km ²	102829
Počet obyvatel (31.12.2003)	290490
Počet obyvatel na 1 km ²	cca 2,9
Úřední jazyk	islandština
Měna	islandská koruna ISK = 100 aurar
Správní členění	8 oblastí
Prezident	Olafur Ragnar Grímsson

Geografická poloha & fyzicko-geografická charakteristika

Island je ostrovní stát s rozlohou 102 829 km², který se nalézá jižně od polárního kruhu a pouze asi 250 km jihovýchodně od Grónska. Pobřeží je s hlubokými zálivy a fjordy (převážně na severu a západě ostrova). Vnitrozemí ostrova je převážně hornaté (nejvyšší hora ostrova - sopka Hvannadalshnúkur - 2119 m). Island je ostrov sopečného původu s termálními prameny, výrony sopečných plynů (ty daly jméno hl. městu; Reykjavík = Kouřový záliv) a gejzíry až 60 metrů vysokými, které mají nepravidelné erupce (většinou po 5 až 36 hodinách), sopkami (přes 200 - Hekla, Askja, Krafla), z nichž více než 30 je činných, a seizmickou činností, která je způsobená blízkostí Středoatlantského hřbetu - stykem euroasijské a severoamerické zemské tektonické desky. Činností sopek tohoto hřbetu byl Island před relativně krátkou dobou vytvořen. Vyšší polohy ostrova (11% rozlohy) pokrývá věčný sníh a ledovce (největší - Vatnajökull - 8400 km²), které jsou zbytky pleistocenního zalednění. Na Islandu je velké množství jezer (největší - Thingvallvatn - 83 km²), krátkých vodnatých řek (Thojrsa = Pjórsa - 230 km) s peřejemi a vodopády. Island je s rozlohou necelých 103 000 km² druhým největším ostrovem Evropy.

Na Islandu je díky jeho poloze světový - greenwichský čas (GMT). Zajímavostí je to, že vzhledem k této poloze zde není v létě téměř tma, takže Islandané neznají rozdíl mezi letním a zimním časem.

Historie

Dějiny Islandu známe přesněji až od konce 8. století, kdy na tento severský ostrov přicházejí irští mnichové. V 9. a 10. století začíná být tento ostrov osidlován Nory. V roce 930 se sešlo na pláni Thingvelliru (40 km severně od Reykjavíku) první politické a zákonodárné shromáždění v Evropě, zvané ALTHING. Této události se zúčastnili zástupci ze všech krajů země. V krajích se začali scházeli krajská shromáždění - THINGy. Toto období Islandu bylo doprovázeno značným hospodářským rozvojem. Ostrov udržoval obchodní styky se severskými zeměmi, hlavně však s Norskem. Islandané podnikali na tehdejší dobu daleké námořní cesty, jejichž následkem bylo objevení Grónska (982 - Erik Rudý) a Severní Ameriky (1002 - Erikův syn Leif). Na pobřeží Newfoundlandu zakládají svá sídla. Roku 1000 přijímá Island rozhodnutím althingu křesťanství (11. a 12. stol. - založena 2 biskupství a 9 klášterů - kulturní centra). Počátkem 13. století se země nalézala v politické i hospodářské izolaci - časté byly spory s norskými kupci, rybáři a mořeplavci. Na Islandu vypukla občanská válka a díky rodové aristokracii se země ocitla na 2 roky (1262 - 1264) pod norskou nadvládou - přistoupení na Starou smlouvu s norským králem Haakonem Haakonsonem Starým. Island ve 13. a 14. století postihlo značné ochlazení podnebí, což mělo za následek horší hospodářské výsledky. Počátkem 14. století vypukl v zemi hladomor a o několik let později morová epidemie, na tyto nemoci zemřelo několik set lidí (jaro 1309 je nazýváno "smrtonosným jarem"). Ve čtrnáctém století vykazovaly velkou aktivitu i islandské sopky Hekla, Katla a Laki a i ty s dalšími morovými epidemiemi přispěly k vymírání obyvatelstva. V té době byla každá osada soběstačná a nejvíce se vedle řemesla rozvíjelo rybářství.

Roku 1380 vstupuje Island spolu s Norskem do politické unie s Dánskem, důsledky tohoto spojení byly takové, že významné funkce začali obsazovat dánští úředníci a v zemi se šířila dánština jako úřední jazyk. Islandané byli ve svém životě Dány velmi omezováni a začali je nenávidět. V 16. století byl jejich odpor zesílen zejména poté, co se jim Dánové snažili vnutit nové náboženství - protestantismus. Již roku 1535 althing odsoudil jak toto náboženství tak i dánské vměšování do náboženských záležitostí Islandu. Dánský správce společně s protestantským biskupem však bezohledně prosazoval novou víru - katolické kostely byly ničeny, dánská vojska pustošila zemi. Roku 1550 byl oběšen islandský biskup, který se těšil velké podpoře obyvatelstva. Roku 1884 je vydána v islandštině první bible. V 17. století je Island přepaden Španěly a poté i alžírskými piráty. Stále je však pod dánským vlivem. V 18. století se Reykjavík pomalu mění v město. Roku 1798 je uskutečněno poslední zasedání značně omezeného althingu, roku 1800 ho dánský král ruší. Na počátku 19. století se zlepšuje životní úroveň Islandanů a začínají se objevovat hlasy požadující minimálně autonomii. Islandu byla roku 1843 přiznána práva na althing, který se po půlstoletí sešel roku 1845 v Reykjavíku. Islandský parlament měl však pouze poradní hlas a jeho složení bylo kontrolováno Dány, proto i nadále pokračoval boj s Dánskem.

V druhé polovině 19. století byla na Islandu horší hospodářská situace, než v kterékoliv severské zemi, Dánové totiž zrušili monopol obchodu pro islandské kupce. K horší situaci přispívaly i sopečné výbuchy. Roku 1868 byla v Dánsku přijata nová ústava, která považovala Island za jeden z dánských krajů. Stále tak pokračoval boj Islandanů proti nadvládě a teprve roku 1874 souhlasilo Dánsko s ústupky v islandský prospěch a se vznikem islandské autonomie. Toho roku slavili Islandané milénium své země a u této příležitosti navštívil Island poprvé dánský král - Kristián IX.. Roku 1874 bylo též ustanoveno ministerstvo pro islandské záležitosti, které však sídlilo v Kodani v jeho čele stál dánský ministr, a proto vyvolávalo značné kontraverze u části Islandanů. Od 80. do 90. let 19. století probíhala masová emigrace islandského obyvatelstva do Severní Ameriky, zvláště do Kanady. V roce 1903 bylo přemístěno ministerstvo pro islandské záležitosti do Reykjavíku a v jeho čele stanul Islandan - Hannes Hafstein. Roku 1904 je založena islandská banka a v roce 1911 vznikla v

Reykjavíku univerzita. Od téhož roku smí Island používat vlastní obchodní vlajku. Začátek nového století přináší Islandu rozvoj rybolovu a taktéž i větší ekonomickou prosperitu.

První světová válka do určité míry přispívala autonomistickým požadavkům Islandčanů. Vlivem válečné situace Dánové upustili od některých požadavků na Islandu. Změny v Dánsku se odrážely i na severském ostrově (směli volit i ženy,...) Roku 1915 získává Island vlastní vládu i vlastní státní vlajku. O tři roky později (1. prosince 1918) se Island osamostatňuje, s Dánskem je spojen pouze personální unií. V roce 1920 je přijata nová islandská ústava, která upřesňuje postavení vlády a althingu. Island téměř nepostihla poválečná krize roku 1920, ostrov ale postihla celosvětová krize třicátých let. Díky rybolovu ji však přežívá zdárněji než většina ostatních zemí. Průmysl byl v meziválečných letech převážně potravinářský, strojírenský, textilní a stavební. V meziválečných letech přecházel obchod z dánských rukou k domácím obchodníkům.

Po druhé světové válce začala mít v islandském obchodě stále větší vliv Velká Británie. 10. května 1940 byla země vtažena do válečného dění okupací britskými vojáky. Od července 1941 přicházeli na Island, po dohodě s Brity, američtí vojáci, kteří zde staví mimo jiné letiště v Keflavíku. Vojenská přítomnost amerických a britských vojsk stála za dostatkem pracovních příležitostí (95% islandského exportu a 93% importu s VB a USA). V té době vytváří althing instituci regenta, protože prohlašuje, že dánská metropole nemůže vládnout Islandu. Na konci druhé světové války je zrušena i personální unie s Dánskem - 17. června 1944 byl Island vyhlášen republikou. Od konce druhé světové války vedl Island válečný konflikt pouze s Velkou Británií, šlo o takzvanou "tresčí válku", při níž nechtěla Britská vláda akceptovat islandské pásmo pobřežních vod (370 km), které omezovalo rybolov u tohoto severského ostrovu. Islandská republika stanovila toto omezení v roce 1975. Již následujícího roku Británie toto omezení uznala.

Státní zřízení

Island je republikou, v čele státu stojí prezident, který jmenuje a odvolává vládu, ta je odpovědná parlamentu. Ve všeobecných volbách je parlament volen na čtyři roky. Parlamentu byl zachován název ALTHING, do roku 1991 byl dvoukomorový a měl 60 členů, od roku 1991 je jednokomorový a má 63 členů, 54 z nich je voleno z osmi správních celků země. V čele vlády stojí premiér, který je vybírán prezidentem z členů althingu.

V roce 1980 přímou volbou zvolená prezidentka Vigdís Finnbogadóttir se stala první ženou na světě v čele státu. V současnosti vládne Islandu pravicová vláda a v čele státu stojí prezident Olafur Ragnar Grimsson.

Obyvatelstvo

Převážná část z 268 tisíc obyvatel jsou Islandčané (96%), dále jsou na ostrově zastoupeny severské národy, zvláště Dánové (1.5%), půl procenta islandské populace tvoří Američané a dvě procenta ostatní národnosti. Úředním jazykem je islandština a 93% obyvatel vyznává luteránství. Roční přírůstek obyvatel je 1%, což je jedno z nejvyšších čísel v Evropě, střední délka života Islandčanů je jedna z největších na světě - muži 78, ženy - 82 let (2003). Kojenecká úmrtnost je 0.5%. Převážná většina obyvatel (přes 90%) žije ve městech, z toho 2/3 na západě země v oblasti poloostrova Reykjanes. Průměrný počet doktorů na tisíc obyvatel je 2.8. Počet televizorů je 77 tisíc, počet aut asi 120 tisíc a počet telefonů zhruba 136

tisíc (1994). Islandská národní vysílací společnost provozuje na tomto ostrově dva rádiové a jeden televizní kanál. V Reykjavíku působí ještě sedm komerčních rádiových a jeden televizní program (1994). Na ostrově jsou vydávány šestery noviny a zhruba 600 nejrůznějších periodik. Gramotnost obyvatel Islandu je 100%. Hlavní město Reykjavík je centrem obchodu, průmyslu kultury a vyššího vzdělání a s 112,490 obyvateli jediným „skutečným“ městem. Další větší sídla jsou Akureyri (16,086 obyv.)- rybářské a průmyslové centrum severního pobřeží a neurbanizovanější oblast mimo jihozápadu, Kópavogur (25,352), Hafnarfjörður (21,207), Keflavík (7,963), jsou na jihozápadním pobřeží nedaleko Reykjavíku. Průměrná hustota zalidnění je na Islandu 2.9 obyvatel na kilometr čtverečný. Na Islandu je povinná školní docházka od 7 do 16 let.

Jazyk

Islandština patří do germánských jazyků (indo - evropská rodina). Od ostatních severských jazyků se začínala oddělovat při příchodu Vikingů na Island v 9. století. I při dánské nadvládě se vyvíjela islandština jako samostatný jazyk, vlastní jazyk a kultura byly v té době výrazným projevem vzdoru vůči cizí nadvládě. Islandština je i dnes velmi konzervativním jazykem a nové prvky se objevují velmi zřídka; dokonce i méně častěji než u ostatních severských jazyků. Na celém ostrově se však domluvíte bez problémů dánsky, ve většině případů i anglicky nebo německy.

Islandská literatura, kultura & sport

Počátky islandské literatury se datují do 9. století. Nejoblíbenější středověkou formou byla sága, jejímž obsahem byly často příběhy o severských kráľích, hrdinech,... Autoři těchto, ve 12.-14. století psaných děl, nejsou známi. Ani originály těchto děl se nedochovaly, jejich opisy jsou psané ve 13. století nebo mladší. Islandské básnictví a literatura je někdy nazývána "EDDA" (ze severského slova edda - babička). Od 9. do 12. století zde působila i skupina "Poetic Edda", která měla více než 30 členů, v této skupině působili i neislandští umělci a i některá díla vznikla mimo islandské území. Prvním výrazným dílem moderní islandské literatury je dílo "Lad a Lass" (19. stol.). Nejlepšími autory 20. století jsou Gunnar Gunnarsson, mistr charakteristiky, a Thórbergur Thórdarson. Ovšem nejznámějším autorem mimo Island je Halldór Laxness (vl. jm. H. Guđjónsson), který obdržel v roce 1955 Nobelovu cenu za literaturu. Díla tohoto autora jsou například Salka Valka, Svobodný lid, Islandský zvon, Atomová stanice, Rybí koncert, Znovunalezený ráj. Nejen pro současnou mladou generaci je nejznámějším hudebníkem Islandu zpěvačka Björk, známá prakticky po celém světě.

Na Islandu není provozováno téměř žádné sportovní odvětví na úrovni sportovně vyspělých států. Jednou z výjimek je házená; islandská národní mužstva se už několikrát probojovala na světové šampionáty kde patří mezi nepříjemné soupeře.

Podnebí

Podnebí ostrova, na které má velký vliv Golfský proud, je oceánské na jihu mírné k severu přechází v podnebí subpolární. Počasí je nestálé, léta deštivá a chladná (červenec - 11°C), zimy jsou relativně teplé (leden, únor - 0°C - pobřeží, -10°C - hory). Roční úhrn srážek se pohybuje od 500 do 2000 mm (nejvíce v říjnu - 93 mm a v lednu - 88 mm) v horách až 4000 mm. Hl. město Reykjavík je známě tím, že během jednoho dne se zde vyskytnou všechny známé formy počasí.

Nejteplejší klima má město Akureyri, které má velmi výhodnou polohu – leží na severní straně ostrova na konci nejdelší islandského fjordu Eyjafjördu. Toto město se pyšní i tím, že má ročně tisíc hodin slunečního svitu, což je o hodinu více než ostatní místa ostrova.

Fauna & flóra

Vegetace Islandu je severoevropského typu. Tráva a vřesoviště na jihu ostrova většinou slouží jako pastvina pro ovce. Dříve hojně zalesnění dnes dosahuje zhruba 2% území. Brusinky a obdobné lesní plody jsou jedinými druhy ovoce, které rostou na tomto ostrově. Před osídlením lidmi byla jediným savcem na ostrově polární liška. Později byli na ostrov dovezeny ovce, poníci, srny, ale i myši a krysy. Na ostrově se nevyskytují žádní plazi ani žáby a jim příbuzní živočichové. Na Islandu je přes 100 druhů ptáků a velice mnoho druhů vodních ptáků. Na ostrově žije hodně druhů kachen, jež na jezeře Mývatn tvoří největší a nejrozmanitější kolonii těchto ptáků na světě. V islandských řekách a jezerech žije mnoho druhů ryb. V islandských mořích žijí převážně tresky, platýsi a sledi.

Hospodářství

Island vstoupil v roce 1970 do Evropské zóny volného obchodu. Základ jeho ekonomiky tvoří rybolov (1.98 mil tun v roce 2003) a následné zpracování ryb. Mořské produkty vytvářejí zhruba 75% hodnoty exportu. Zemědělství (včetně rybolovu) tvoří 25% HDP. Základními zemědělskými plodinami jsou brambory a zelenina, která se pěstuje ve sklenicích využívajících hydrotermální energie. Na Islandu se chovají ovce (470 tisíc ks - 2002), hovězí dobytek (67 tisíc ks - 2002) a koně (71 tisíc ks -2002). Stát má malé surovinové zdroje. Průmysl je převážně potravinářský (zpracování ryb), kožedělný a hutnictví (hliník). Island má velký energetický potenciál (4.7 mld kWh). 85% energie vzniká v hydroelektrárnách. Voda z termálních pramenů je využívána v geotermálních elektrárnách, ve sklenicích a některých průmyslových odvětvích. Ostrovní měnou je islandská koruna (króna, IsK; 1IsK = 100 aurar). V roce 1981 byla provedena měnová reforma, která měla zabránit inflaci, při této reformě byly vydány nové IsK přičemž jedna nová IsK odpovídala stu starých korun. Na Islandu působí od roku 1961 Centrální banka.

Islandský hrubý domácí produkt byl v roce 1994 6.54 miliard USD, což je přibližně 25 tisíc USD na jednoho člověka a rok. Island se touto hodnotou řadí k předním státům světa.

Tab. 1 **Hrubý domácí produkt na 1 obyvatele v USD**

Rok	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003
-----	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------

HDP	24978	26373	26690	23178	23601	16139	27130	26742	29237	30369	29881	26705	2932	36519
-----	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	------	-------

Tab. 2 **Struktura HDP v % (v roce 2003)**

Odvětví	Zemědělství a rybolov	Těžba a průmysl	Stavebnictví	Služby
%	15	18	9	58

Tab. 3 **Zahraniční obchod v roce 2003 (v tis. ISK)**

Stát	Export	Import
Čína	*	7719
Dánsko	9315	17389
Francie	7381	6919
Německo	31829	25578
Itálie	*	10100
Japonsko	5914	8266
Nizozemí	20459	13355
Norsko	8157	15009
Rusko	*	6054
Španělsko	11546	*
Švédsko	*	13995
Velká Brit.	31990	19096
USA	16927	16122
* údaj není zajímavý		

Zdroj: www.hagstofa.is - Statistic Iceland

Doprava je na ostrově silniční (12.5 tisíc km). Okolo ostrova vede silniční okruh o délce 1.440 km. Tato okružní silnice byla dokončena teprve v roce 1974 a nemá v celé své délce asfaltový povrch. V úseku mezi městy Höfn a Akureyri je sjízdná jen v letním období.

Na Islandu neexistuje železniční ani říční doprava. Ostrov má 7 hlavních námořních přístavů, jedno mezinárodní (Keflavík) a mnoho vnitrostátních letišť. Letecká doprava je v zimním období také jedinou spojnici mezi Reykjavíkem a východem ostrova.

Island nemá žádné vlastní ozbrojené síly, na ostrově se nachází pouze americké základny. Tímto nejen ušetří peníze za vlastní armádu, navíc ještě získává do státního rozpočtu peníze za pronájem ostrova pro tyto základny. Další příjmy ostrova plynou také z loránových a radarových stanic umístěných na různých místech ostrova. Tato země také není závislá na světových výkyvech cen ropy, protože dováží pouze benzín pro dopravní prostředky.

Celkové zhodnocení

Island je severskou zemí osídlovanou od konce 1. tisíciletí našeho letopočtu. Do jeho vývoje silně zasáhla dánská nadvláda, která trvala přes pět set let. Vývoj islandské země silně ovlivňovaly a stále ovlivňují sopečná a seizmická činnost. Přírodní poměry ostrova závisí na zeměpisné šířce a nadmořské výšce. Jsou zde ledovce, krátké řeky a ledovcová jezera. Island se snaží udržet svoji zemi velmi zachovalou, o čemž svědčí velké uplatnění alternativních zdrojů energie. Islandské obyvatelstvo je velmi gramotné a dožívá se velmi vysokého věku (patří mezi nejdéle žijící obyvatelstvo na světě). Hlavní složkou islandské ekonomiky je rybolov, loví se v jezerech i řekách. Největšími obchodními partnery jsou země Evropské unie, USA a Japonsko. Island dováží převážně spotřební zboží a nejrůznější polotovary. 80 procent jeho vývozu tvoří ryby a rybí produkty. Politická a společenská situace je na tomto severském ostrově stabilní, bez známek jakýchkoliv konfliktů.

Použité zdroje:

Island, ostrov zrozený z ohně - Jiří Zeman, Paseka, 2002

Dějiny Islandu - Helena Kadečková, Nakladatelství Lidové noviny, 2001

Island – VHS, ABCD video, s.r.o. Czech Republic, 1998

<http://www.dice.is> - Destination Iceland

<http://www.hagstofa.is> - Statistics Iceland